

Jaarboekje van het Oudheidkundig Genootschap "Niftarlake" 1975

<https://hdl.handle.net/1874/9590>

JAARBOEKJE

VAN HET

OUDHEIDKUNDIG
GENOOTSCHAP

'NIFTARLAKE'

1975

INHOUD

1. Zomerexcursie 1975: Amsterdam
2. Financieel Overzicht.
3. Een eeuw geleden: De redding van de Vecht.
Dr. M.N.G. Dukes.
4. Papieren in een Schoenendoos.
Mr. M.A. Dukes-Greup, Dr. M.N.G. Dukes.
5. Wat, waar en wanneer?
6. Een fotografische werkgroep voor 'Niftarlake'. — Niftarlake Tentoonstelling 1976.
7. De dominee wandelt, al honderd jaar
8. Niftarlake Literatuur
9. Bibliotheek Notities

OULDHEIDKUNDIG GENOOTSCHAP 'NIFTARLAKE' Opgericht 13 juni 1912

Ere-lid:

G.J. Weyland, Veere

Dagelijks Bestuur:

Mr. Dr. N.J.C.M. Kappeyne van de Copello, Loenen aan de Vecht, Voorzitter.

E.R. Huitzing, Tienhoven, Secretaris.

J.H. van Walbeek, Baambrugge, Penningmeester.

Mevr. Mr. M.A. Dukes-Greup, Breukelen, Bibliothecalesse.

Overige Bestuursleden:

Dr. D.P. Blok, Nederhorst den Berg

Mr. J.H. van den Hoek Ostende, Amsterdam.

Mevr. J.G. Siewertsz v. Reesema-Schmidt, Blaricum.

Secretariaat: Nieuwe Weg 17, Tienhoven, tel. 03462-1407.

Bibliotheek: Kasteel Oudaen, Breukelen, Tel. 03462-2627.

ZOMEREXCURSIE 1975: AMSTERDAM

Op maandag 18 augustus nam een recordaantal leden van 'Nifterlake' deel aan de jaarlijkse excursie, ditmaal een bezoek onder leiding van de Voorzitter aan een aantal uitzonderlijke Amsterdamse monumenten.

Mr. Kappeyne kon de bezoekers 's-ochtends als gasten op zijn eigen erf begroeten, en wel op *Keizersgracht 384*, waar zijn kantoor is gevestigd. Een gewoon bureel is dit echter allerminst (wie zou dat overigens, onze Voorzitter kennende, hebben verwacht?) want sinds meer dan twee honderd jaar zetelt hier het Rooms Catholiek Armenkantoor. Het statige pand achter een sierlijk hek werd in 1771 gebouwd op de plaats waar, enkele maanden voordien, de oude Stadschouwburg was afgebrand. Op de muur van de voormalige bakkerij aan de binnenplaats herinnert een gedenksteen met chronogrammen nog aan de geschiedenis van het plek:

'tWeLeer VerWoest toneeL,

'tPaLeIs Der poezIJ

strekt V behoeftIch Mensch

hIer tot een bakkerIJ

De nog van grote ovens voorziene bakkerij — thans een ontvangstruimte en beginpunt van deze excursie, grenst samen met fraai onderhouden hofjeshuizen aan een sierlijke en door rust omgeven binnentuin. Het hoofdgebouw huisvest nog altijd de regenten van het Armenkantoor, wier namen en wapens de vertrekken versieren; in deze tijd houden de regenten zich bezig met het beheer van fondsen en stichtingen, want de armen die er nog zijn worden sinds lange tijd op andere wijze door de gemeenschap onderhouden.

Enkele decennia ouder was het tweede object van deze excursie, nl. het '*Huize van Brien*' aan de Heerengracht Nr. 284, dat vóór 1730 moet zijn gebouwd, en wel in opdracht van de koopman Arnoldus Johannes van Brien. In 1933 heeft de franse Prince d'Henin, in wiens familie het huis in de negentiende eeuw via huwelijk was gekomen, het huis aan de Vereniging 'Hendrick de Keyser' geschonken, compleet met de grotendeels negentiende eeuwse inrichting en meubilering. In de zaal werd het bezoek ingeleid door Ing. W. Raue, Directeur van de Vereniging, die de geschiedenis van het huis en van de familie schetste. Vooral ongebruikelijk is de wijze waarop de ontwerper van het huis de fraaie gang, welke zich aan één kant van het gebouw bevindt, ook aan de buitenmuur van (schijn)deuren heeft voorzien, daarbij suggererend dat men zich in de middengang bevindt van een veel groter gebouw. De zaal is een fraai en gaaf voorbeeld van de Regency-stijl, ook wat zijn huidige inrichting betreft; de allergorische voorstellen aan wanden en plafond zijn waarschijnlijk alle van de hand van A. Elliger, en dateren uit omstreeks 1732. De achterkamer van de suite, thans vergaderzaal van de Vereniging, is reeds gerestaureerd in Empirestijl, terwijl de voorkamer thans nog op volledige restauratie wacht.

Goliath was de dominante figuur bij de lunch, want die werd gebruikt in het restaurant van het Amsterdams Historisch Museum, dat in 1975 in het gebouwencomplex van het voormalig Burgerweeshuis tussen Kalverstraat en Nieuwezijds Voorburgwal werd voltooid. Albert Vinckenbrinck zou dit indrukwekkend Goliathbeeld in de zeventiende eeuw uit één dikke boom hebben gesneden; samen met de kleine David stond Goliath lange tijd in de Oude Doolhof, een

zeventiende-eeuws vermaakcentrum aan de Looiersgracht. De Oude Doolhof werd pas in 1862 opgeheven, waarna de beelden terecht kwamen in de Stadstimmertuin, en vervolgens in het Raadhuis, het Rijksmuseum, en tenslotte in het Historisch Museum. Of Goliath nog met zijn ogen kan rollen, zoals in de tijd van Vinckenbrinck, hebben wij niet kunnen uitmaken; voor de leden van 'Nifterlake' heeft hij het in ieder geval niet gedaan.

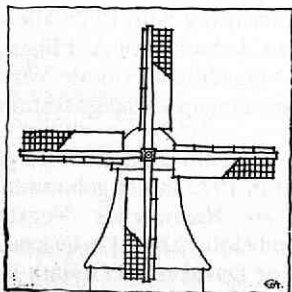
Het *Koninklijk Paleis* op de Dam blijft boeien door zijn ruime veelzijdigheid, ook na het zoveelste bezoek. Of men het zozeer moet betreuren dat het gebouw, dat door Jacob van Campen tussen 1648 en 1662 voor de vroedschap werd gebouwd, in 1808 door Koning Lodewijk Napoleon tot Paleis werd verheven blijft een omstrede kwestie. Goed is het in ieder geval te kunnen constateren dat het gebouw ondanks deze veranderde rol niet blijvend voor het publiek werd gesloten. Op deze zomerdag van 1975 slenterden ettelijke honderden burgers (en buitenlui) door de hoge zalen en brede gangen op dezelfde wijze als hun voorouders dat drie honderd jaar geleden deden — een toneel dat op verscheidene prenten en schilderijen in het Paleis is vastgelegd. Want het Stadhuis was — en het Paleis is — een unieke plek, een deel van Amsterdam doch ook verheven boven Amsterdam, waar de Amsterdammer nog altijd gaarne bij gelegenheid wandelt, kijkt en converseert.

Een groot voorrecht was het, met Nifterlake de *Nieuwe Kerk* te bezoeken, want de Kerk is nu reeds ettelijke jaren vanwege de restauratie voor buitenstaanders gesloten. Omstreeks 1408 ontstond de eerste kerk op deze plaats: het huidige gebouw dateert grotendeels uit omstreeks 1490. Met zijn gotische kruisbasiliek en zijn hoge lichtbeuken met houten gewelven is dit een van de meest imposante kerkruimten in de lage landen. De steigers, het getimmer, de midden in het schip geparkeerde bestelauto, deze dingen deden niets van het imposante van de Nieuwe Kerk af; eerder werd daardoor het contrast geaccentueerd tussen het banale van het straatgewoel en de verhevene van de gothiek. Albert Vinckenbrinck kwamen wij ook hier tegen, want hij was het die de vermaarde preekstoel schiep, met zijn afbeeldingen van de evangelisten, de hoofddeugden en de barmhartigheid. Noch het kleine orgel (het oudste van de hoofdstad, uit 1550) noch het grote instrument zullen de eerste jaren te horen zijn; Nifterlakers op exploratie uit tussen de hoge bergen bouwmaterialen ontdekten echter wel de bergplaats van de door Jan van Bronckhorst in 1655 geschilderde orgelluiken, die momenteel eveneens een grondige restauratie ondergaan. Andere leden gingen — met succes — achter zeildoeken en zandverstuivingen op zoek naar de laatste rustplaatsen van Michiel Adriaensz de Ruyter, Joost van den Vondel, en admiraal van Speyck.

Voor de zoveelste maal bleek, dat een Nifterlake-excursie geen alledaags uitstapje is, maar een dynamische confrontatie met een levend — en levendig — verleden, die onuitwisbare herinneringen achterlaat. Aan de vele verrassingen, die achter de gevel van een Amsterdams grachtenhuis verborgen kunnen liggen; aan het aloude Burgerweeshuis, en aan het schilderij in het Paleis waarop de regenten en wezen van het huis nog te zien zijn; en de herinnering aan het aanblik, gedurende de allerlaatste momenten van het bezoek, van een dame van Nifterlake, stiltes gezeten hoog in de steigers van de Nieuwe Kerk, mijmerend over al het schone om haar heen.

Breukelen, september 1975

M.N.G. Dukes.

OUDHEIDKUNDIG GENOOTSCHAP NIFTARLAKE — FINANCIËEL OVERZICHT 1975

De inkomsten	De uitgaven	
Saldo van de rekening over 1974	f 1.826,31	
Contributie s: nagekomen over 1974		f 2,90
die over 1975		<u>—,60</u>
		f 3,50
Renten:		
postcheque- en girodienst		
rekening-courant	155,50	
inschrijving f 1000,—	2.323,85	
B.N.G. 8%		
		1.789,85
excursiegelden		
jaarboekjes, gemeente Weesp		
	f 12,26	
	f 40,43	
	<u>80,—</u>	
	f 104,40	
	87,50	
	<u>57,—</u>	
		248,90
foutieve boekingen door girodienst		
	132,79	
	497,—	
	119,78	
Totaal van de inkomsten	<u>f 5.005,23</u>	
		237,40
Balans		
Totaal van de inkomsten		140,36
Totaal van de uitgaven		68,60
Batig saldo over 1975		<u>119,78</u>
		<u>f 2.673,39</u>

Aldus opgemaakt, de 28 januari 1976.

EEN EEUW GELEDEN: DE REDDING VAN DE VECHT

Gedurende zijn lange geschiedenis heeft de Vechtstreek verschillende malen blootgestaan aan invloeden, welke de ondergang hadden kunnen betekenen van zijn tradities en zijn cultuur. Oorlog heeft meerdere malen zijn dorpen verwoest; pestilentie heeft zijn bevolking meer dan eens gedecimeerd. Toch heeft de streek nooit zo dicht bij de ondergang gestaan als halverwege de negentiende eeuw, toen gedurende enkele decennia voorbereidingen werden getroffen om de aloude Vecht zelf voorgoed op te offeren ten behoeve van de aanleg van een nieuwe verbinding van Amsterdam met de Rijn.

Sinds eeuwen was de Vecht een van de voornaamste vaarwegen van noord naar zuid geweest. Wie de omweg over de Zuiderzee en de Gelderse IJssel wilde vermijden volgde een oude handelsroute door bij Muiden de Vecht op te varen, om vervolgens via de stadsbuitengracht van Utrecht — reeds in de twaalfde eeuw gegraven — de Lek bij Vreeswijk te bereiken. Vanaf de zeventiende eeuw, toen de Weesper trekvaart werd aangelegd, kon men de Vecht eveneens vanaf de Amstel bereiken. Toch waren voor Amsterdam noch de Vecht, noch de andere vaarwegen van noord naar zuid ideale verbindingen met de Rijn. Naarmate de binnenvaartschepen groter werden, begonnen de kronkelingen en sluizen op de oude vaarweg steeds hinderlijker te worden. De verruiming van enkele bochten in de Vecht op kosten van de stad Utrecht in de zeventiende eeuw had slechts tijdelijk soelaas gebracht. Telkenmale als het waterpeil zakte — hetgeen vooral in de Franse tijd als gevolg van het slechte onderhoud gebeurde — moest de gehele scheepvaart over Deventer of Dordrecht worden omgeleid. Grotere schepen uit Amsterdam konden noch de sluis te Weesp noch die te Utrecht passeren.

Vanaf het begin van de negentiende eeuw waren er ook geheel andere factoren die de behoefte aan een betere vaarweg van Amsterdam naar het zuiden deden voelen. Zo had de uitsluiting van Amsterdam van de overzeese gebieden tijdens de Napoleontische overheersing tot gevolg, dat de hoofdstad zich in zijn handelsbetrekkingen meer op het Europese vasteland moest gaan oriënteren. Ook het Rijnvaarttractaat van 1815, met de belofte van vrije vaart op de grotere rivieren, verhoogde de behoefte aan een betere verbinding. Zo kwam het dat in 1821 Koning Willem I een Koninklijk Besluit onderstekende, krachtens welke de gehele 'Keulse Vaart' over Vecht en Lek zou worden verbeterd. Hoewel de verouderde Weerds sluis te Utrecht bleef bestaan kwam er een nieuwe schutsluis te Weesp. Tegen het einde van 1824 was de gehele vaart op een diepte van 2,60 el gebracht, met een bodembreedte van 13 el. Toch bleef men niet lang met deze maatregelen tevreden. Reeds in 1833 klaagden Burgemeester en Wethouders van Amsterdam opnieuw over ondiepten in de Vecht bij Vreeland en Nieuwersluis, terwijl de gehele vaart als gevolg van de sluizen en bruggen kwetsbaar bleef.

Thorbecke en de Commissie

Toen in 1852 een door Thorbecke ingestelde commissie van advies zich in de problemen van de Keulse Vaart verdiepte kwamen ook andere aspecten naar voren. Het Koninklijk Besluit van 1821 had namelijk wel voor technische verbeteringen gezorgd, maar in een administratieve regeling voor de Vaart was nooit voorzien. Wie de Weespvaart moest onderhouden bleek niemand te kunnen vertellen; van de sluis te Weesp waren de lasten en baten daarentegen aan de

Gemeente toebedeeld; de Vecht zelf lag tot Utrecht onbeheerd, terwijl de bruggen door de verschillende gemeenten werden onderhouden. 'Het schijnt bijna ongelooflijk', aldus de commissie, 'dat een zoodanige toestand dertig jaren heeft bestaan . . .'

De commissie adviseerde dan ook, het traject in zijn geheel tot Rijkswaerwater te verklaren. In technisch opzicht veranderde echter weinig, en de toestand van de vaart verslechterde in de daaropvolgende jaren steeds meer. Schippers die, ondanks de bochten, de veranderlijke breede en de snel wisselende waterstand de tocht langs de Vecht aandurfd en raakten steeds vaker gestrand op hoge sluisdrempels. In haar jaarverslag van 1862 constateerde de Commissie voor de Rijnvaart bovendien, dat het vervoer over de Vecht bemoeilijkt werd door allerlei boven het water uitgebouwde zomerhuisjes en steigertjes, vaak zonder enige beschutting van palen: aanvaringen en tijdrovende acties voor schadevergoedingen waren steeds weer het gevolg. Vier jaar later moest de Commissie constateren, dat op vele plaatsen de vaargeul nu slechts 2,10 el diep was, en niet meer dan 8 el breed.

Talrijk waren de verzoekschriften, anonieme brochures, commissieverslagen en vergaderingen die vanaf 1850 aandacht aan de kwestie van de Amsterdam-Rijnverbinding besteedden. In 1876 kwam het tot de oprichting van een 'Rijnvaartcomité' waarin leden van de Commissie voor de Rijnvaart en vertegenwoordigers van handel en industrie zich verenigden om de zaak van een betere vaarweg te bepleiten. Een reactie van de nationale overheid kon niet uitblijven, en in 1878 werd door het kabinet Kappeyne van de Coppello onder druk van het Rijnvaartcomité een wetsontwerp ingediend waarin een radicale oplossing werd voorgesteld; van Amsterdam zou, via de Gelderse Vallei, een nieuw kanaal naar de Waal bij Dodewaard worden gegraven, met uitschakeling van de Vecht. Het wetsontwerp was geen lang leven beschoren. Utrecht zag hierin een ernstige bedreiging van zijn eigen economische belangen; ook de Vechtstreek, in de persoon van kamerlid J.N.Bastert uit Maarsseveen, zag zijn economie met de ondergang bedreigd. Na een kort, fel debat werd het wetsontwerp ingetrokken, en het kabinet trad af.

De houding van Utrecht ten aanzien van de scheepvaart over de Vecht was in feite, in de loop van de eeuwen, niet geheel consequent geweest. Lange tijd had men de drukte te water toegelicht en aangemoedigd, vooral toen het vanwege de beperkte doorgankelijkheid van de sluisen noodzakelijk werd, vele goederen in Utrecht over te laden, een bezigheid die zowel de werkgelegenheid in de Domstad als de welvaart onder de Utrechtschippers bevorderde. In de loop van de achttiende eeuw was de situatie door verbeteringen in de waterweg in zoverre gewijzigd, dat een groot deel van het verkeer in handen was gekomen van de Amsterdamse reders, die althans met kleinere boten via Utrecht naar Keulen konden doorvaren zonder de stad zelf aan te doen, waardoor Utrecht zijn belangstelling voor de Keulse Vaart verloor. Zodra echter de mogelijkheid van een alternatief traject buiten Utrecht om werd geopperd ontstond in Utrecht een panische angst voor isolement en verval.

Alternatieve plannen

Met het verwerpen van het Wetsontwerp nam de felheid van de controverse opnieuw toe. Stof ter discussie was er in overvloed, want vanaf 1850 waren talrijke plannen — gevraagd en ongevraagd — voor verbetering van de Rijnverbinding in de openbaarheid gebracht. Zo had de Commissie van deskundigen die verantwoordelijk was voor het 'Gelderse Vallei'-ontwerp van 1878 ook een alternatief plan uitgewerkt, waarin de kanalisatie van de Vecht centraal stond. Van alle voorstellen die tot die tijd waren verschenen was dit voor de Vechtstreek het meest radicale. Vanaf Overmeer tot de Rode Brug bij Utrecht zou de oude rivier worden uitgediept en verbreed. Van de schone oevers zou weinig heel blijven, want niet minder dan acht bochten moest worden afgesneden, en wel 'bewesten Vreeland, bij de glasblazerij tusschen Vreeland en Loenen, beoosten Loenen, bezuiden Nieuwersluis, beoosten Breukelen, beoosten Kromwijk, bewesten Maarssen en bewesten Zuylen.' Hoe ingrijpend de gevolgen voor de dorpen zouden zijn bleek uit een voorlopig bestek voor het traject door Loenen:

'Te Loenen is het vaarwater nauw . . . Door het afgraven van den rechter oever, het maken van beschoeiingen en het uitvoeren van verruimingen aan den linker oever, wordt in het dorp een bodembreedte van 25 m verkregen. Hiertoe moeten eenige onaanzienlijke huizen, koepels en dergelijke gebouwtjes worden opgeruimd en voorts van verscheiden

erven en bebouwde percelen strooken worden aangekocht. De brug is mede te naauw en moet door eene nieuwe worden vervangen . . .'

Rondom Breukelen zou uit zuinigheidsoverwegingen van een parallelkanaal worden afgezien, met desastreuze gevolgen voor de rivier:

'Onteigening der buitenplaatsen, onmiddellijk achter de aan *de Vecht* gelegen woonhuizen zal welligt zooveel aan aankoopssomma en schadeloosstelling voor schadesnijding vorderen, dat het de voorkeur zal verdienen de strook langs *de Vecht* aan te koopen en door afbraak der woonhuizen van de buitenplaatsen, gelegenheid te vinden om de bestaande *Vecht* aan de oostzijde te verbreden . . .'

Ook dit tweede plan, waarin de Commissie zelf bezwaren zag, werd uiteindelijk naar het archief verwezen, zij het dat bepaalde elementen erin later opnieuw zouden worden geopperd.

Het duurde nog twee jaar voordat een regering, geconfronteerd met zoveel verschillende meningen — vooral door de scherpe tegenstelling tussen de standpunten van Amsterdam en Utrecht — opnieuw met een wetsvoorstel kwam. Ditmaal zou men voorzichtiger zijn. Het plan, dat als wetsontwerp door Minister Klerck op 6 januari 1881 werd ingediend was, voorzover men uit de vage bewoordingen kon opmaken, een compromis, hoofdzakelijk uitgaande van verbetering van de Keulse Vaart, met kanaalbouw slechts daar waar de oude rivier zich niet voor verbetering leende. De geringere kosten werden als een belangrijk argument aangevoerd; door ten dele van bestaande rivieren gebruik te maken zouden de uitgaven minder dan twaalf miljoen gulden bedragen, en zou men de werkzaamheden binnen vier jaar kunnen voltooien.

Verbazing te Amsterdam

Te Amsterdam, waar men de hoop reeds lang gevestigd had op een heroïsche oplossing via de Gelderse Vallei, werd het plan met verslagenheid en verbijstering ontvangen; men zag erin een tegemoetkoming aan de wenssen van de Utrechters. Opnieuw vlogen de protestbrieven en brochures heen en weer, opnieuw werden van alle zijden verzoekschriften tot de Kamer gericht. Dit keer mocht het protest niet baten. Op 27 juni 1881, met 40 tegen 33 stemmen, werd het plan tot verbetering van de Keulse Vaart in de Tweede Kamer aangenomen; op 28 juni werd het wetsontwerp ook in de Eerste Kamer goedgekeurd, en een dag later werd het tot Wet verheven.

Nu was men te Amsterdam zowel verbaasd als verontwaardigd, te meer omdat de Wet zo onduidelijk was geformuleerd dat, ondanks alle toelichting in de Kamer, de regering in feite een vrijbriefje had gekregen om alles te doen wat zij wilde. Het Algemeen Handelsblad wees erop, dat in de Wet de naam van de Vecht niet eens voorkwam, en dat er een situatie was ontstaan waarin Minister Klerck bij de uitvoering de tekst naar eigen believen kon interpreteren; men had, aldus het Handelsblad, een 'Ministerieel Kanaal' geschapen.

Al gauw bleek uit de onteigeningsplannen wat men in feite voor ogen had. Waar het kanalisatieplan van 1878 van acht kleine bochtafsnijdingen was uitgegaan, beoogde men thans slechts een gedeeltelijk gebruik van de Vecht zelf, en wel over een lengte van acht kilometer.

'Het hier bedoelde gedeelte van het kanaal begint in de gemeente Nichtevecht in de Oude Vecht . . . volgt de Oude Vecht tot even beneden den watermolen van de Hoekerpolder, doorsnijdt dien polder, de westpunt van den polder de Nes, loopt daarna over de oostelijke punt van het zuidelijk deel van den Hoekerpolder en bereikt weder de Vecht ten oosten van de buitenplaats Breevecht; van hier volgt het kanaal weder de Vecht tot even boven den korenmolen te Vreeland, doorsnijdt daarna den Voorburgsche polder, valt weder in de Vecht, boven het eilandje bij Vreeland, volgt dan die rivier met doorsnijding van de uitstekenden rechteroever bij de glasblazerij tusschen Vreeland en Loenen, tot even beneden den watermolen van den Mijndenschen polder, den polder Breukelen-Proostdij, en het land achter Kromwijk, kruist boven de buitenplaats Kromwijk de Vecht en op den linker Vechtoever den Rijks grooten weg van Amsterdam naar Utrecht, doorsnijdt den polder de Hooge en Neermaten, bereikt de Vecht bij de buitenplaats Leeuwenvecht om die bij de stadswetering te verlaten, snijdt onmiddellijk bezuiden daarvan nogmaals den Rijks grooten weg van Amsterdam naar Utrecht . . .'

In wezen kwam het plan neer op kanalisatie van ettelijke delen van de Vecht, maar door de bouw van drie grote kanaallussen ter afsnijding van bochten zouden diverse plaatsen buiten de vaarroute komen te liggen, waaronder Loenen, Breukelen en Maarssen. Tegen dit dreigende isolement kwamen de dorpen in opstand op; het schrikbeeld van met kroos bedekte dode rivierarmen doemde overal op.

Inmiddels was Minister Klerck, niet zonder reden, bevreesd geworden, dat Amsterdam en de Vechtstreek nog op de ene of andere wijze een spaak in het wiel zouden kunnen steken, en dat er een voorstel zou komen om de wet in te trekken. Met de grootst mogelijke spoed was daarom met de aankoop van grond begonnen voor de bouw van de sluis te Nigtevegt; met de bouw werd zelfs nog voor de winter van 1881-1882 begonnen. Ondertussen werd hard gewerkt aan het opstellen en het aan de Kamer voorleggen van de diverse onteigeningsplannen.

Het plan Rutgers van Rozenburg

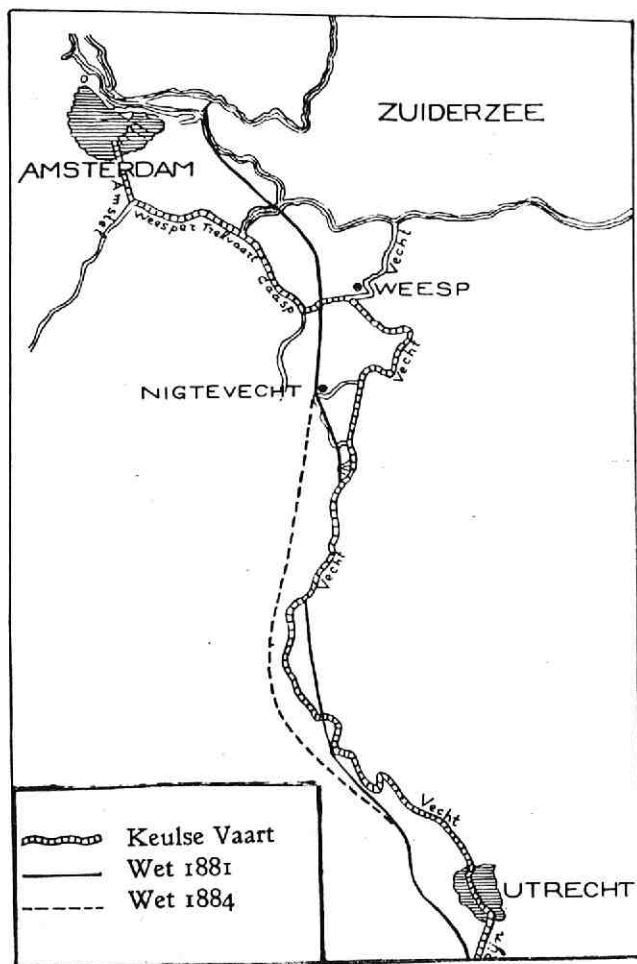
Het was in de nazomer van 1883, toen het kanaal naar Nigtevegt reeds grotendeels gegraven was, dat de weerstand tot verdere uitvoering van het plan concrete vormen aannam. Op 27 september diende Jh. mr. J.W.H. Rutgers van Rozenburg een initiatief voorstel in om het tracé alsnog te wijzigen, en wel door de Vecht geheel uit te schakelen. Tussen Amsterdam en Utrecht zou langs de Merwede een geheel nieuw kanaalpand, parallel aan de Spoorlijn, worden aangelegd, zonder sluizen. De kosten van het aldus gewijzigde kanaal zouden iets hoger zijn, maar alle kosten van onteigening langs de Vecht zouden komen te vervallen, en de vaarroute zou verkort worden.

Opnieuw klonk er protest vanuit de Vechtstreek. Het plan van 1881 had reeds vele dorpen uitgeschakeld; thans zouden alle dorpen hun plaats aan de vaart verliezen. In een brochure die op grote schaal in den lande werd verspreid schreef een verontwaardigd Bastert dat mr. Rutgers van Rozenburg met zijn voorstel de belangen van de Vechtstreek op harteloze wijze opofferde aan die van Amsterdam.

Wat mr. van Rozenburg had bewogen, zijn voorstel te doen, vermeldt de geschiedenis niet. Boze tongen beschuldigden hem van duistere motieven, maar reeds bij het debat van 1881 had hij zich tegen kanalisatie van de Vecht verzet; een gekanaliseerde Vecht zou nog altijd te nauw zijn, de bruggen en sluizen onvoldoende, de onteigeningskosten van 103 gebouwen oneindig veel hoger dan geschat. Nu, bij de behandeling van zijn initiatiefvoorstel, herhaalde hij deze argumenten, en van alle kanten, behalve uit de Vechtstreek, kreeg hij bijval. De regering zuchtte, Amsterdam dacht weemoedig aan het plan Gelderse Vallei maar constateerde dat alles beter was dan het plan van 1881. Op 2 april 1884 passeerde het voorstel de Tweede Kamer met 51 tegen 21 stemmen, en op 15 mei verscheen het in het Staatsblad.

Zo werden de onteigeningsplannen in de kast gelegd. In de tuinen en bossen langs de Vecht werden de rode palen welke het kanaaltraject moesten afbakenen weer uit de grond getrokken en weggedragen; de landmeters paktten hun instrumenten in en trokken naar elders. Het nageslacht mag dankbaar zijn.

Vooraf opvallend, wanneer wij terugblikken op dit gehele voorspel tot de bouw van het Merwedekanaal vanuit het standpunt van onze eigen tijd, is het feit dat nergens in de omvangrijke verslagen van de debaten of in de vele documenten ook maar iets te vinden is van argumentatie ten gunste van het behoud van de natuurlijke en historische schoonheid van de Vechtstreek. De gehele discussie rondom de kanalisatie van de Vecht was, ook voor de Nifterlakers van die tijd, een economische en een technische. Begrijpelijk is dit wel, want de economische toestand van vele Vechtdorpen in de jaren tachtig van de vorige eeuw was niet bepaald rooskleurig; men kon weinig of niets over hebben voor het behoud van natuur en milieu, zeker wanneer dit ook maar enigszins inging tegen de belangen van handel en industrie. Voor elke bezitter van een buitenplaats die zich tegen de plannen tot ontmanteling van de streek verzette waren er drie anderen die maar al te graag het onteigeningsgeld wilden innen. Bovendien was het een tijd waarin men weinig waardering meer had voor de dingen waardoor de Vechtstreek eens zo vermaard

Het noordelijk deel van de Amsterdam-Rijnverbinding volgens de Wet-Klerck van 1881 en de Wet-Rutgers van Rozenburg van 1884.

Gebaseerd op een afbeelding in Greup G.M., De Rijnverbinding van Amsterdam en haar Geschiedenis, Amsterdam, 1952.

was geweest. Men herinnere zich de ontboezeming van een journalist in de negentiger jaren van de vorige eeuw die tot zijn verbazing één mooi bebost plekje bij Breukelen-St. Pieters had aangetroffen . . .

‘ . . . die ons meer aan een mooi schilderachtig plekje in Holland dan aan de *Vecht* herinnert. Want de laatste . . . doet ons willekeurig denken aan al die stijve, gesnoeide, geharkte hofsteden van de vorige eeuw, die . . . aan alles denken doen, behalve aan moeder natuur . . . ’

Het kanalisatieplan van 1881 was heilig vergeleken bij dat van 1878; toch waren de gevolgen voor de Vechtstreek bedroevend geweest. Buitenplaatsen, bossen, kastelen en dorpsgezichten zouden van de kaart zijn geveegd; menig statig gebouw, beroofd van zijn omgeving, was vlak aan de oevers van een industriekanaal komen te staan. Zou het daarbij zijn gebleven? Nauwelijks was het Merwedekanaal in 1892 geopend, of het werd voor ‘kickersloot’ uitgemaakt, en gingen er stemmen op om het te verbreden. Veertig jaar later werd het Merwedekanaal inderdaad verdubbeld, en sindsdien is het plaatselijk nog verder verbreed. Men kan zich niet aan de indruk onttrekken, dat een gekanaliseerde Vecht hetzelfde lot beschoren zou zijn geweest.

*Breukelen,
februari 1976.*

M.N.G. Dukes

PAPIEREN IN EEN SCHOENENDOOS

In elke bibliotheek, hoe welgeordend ook, liggen hier en daar verborgen verrassingen. Vaak zijn ze juist verborgen — en verrassend — omdat zij zich aan elke poging tot ordening onttrekken. Ze behoren tot het ongeregeld goed dat het voorbijrazend leven afwerpt en achterlaat, en dat slechts in een bibliotheek onderdak zal vinden. Soms wacht hen ook daar geen welkom; maar de wijze bibliothecaris legt ze op een veilige plaats, want degene die speurt naar de geest van een vervlogen tijd heeft soms meer aan scherven en vlugschriften dan aan de gedenktekens die die tijd met opzet heeft geschapen.

Wanneer de schoenendoos in de bibliotheek van Niftarlake terecht kwam vermeldt de geschiedenis niet, maar uit de inhoud kan men opmaken dat die in de jaren dertig aan het Genootschap moet zijn toevertrouwd. Die inhoud was uit het huis Bijdorp te Loenen afkomstig, en die heeft betrekking op de familie Valkenhoff, die het huis gedurende meer dan twee generaties bewoonde. Een archief kan men het nauwelijks noemen; het is een verzameling losse papieren — al die papieren die een Hollandse familie in de loop van de jaren bewaart — uit weemoed of plichtsgevoel, uit piëteit of louter bewaarzucht, en soms zonder er verder bij na te denken. Zouden wij niet — zo veel jaren later — een tip van de sluier even mogen oplichten?

Het moet halverwege de vorige eeuw zijn geweest dat het huis Bijdorp, aan Oud Over, woonstede werd van Dr. Hendricus Bernardus Valkenhoff, die zich als huisarts te Loenen had gevestigd. De familiepapieren voeren ons zelfs veel verder in de geschiedenis terug, want daartussen liggen oude stambomen met het voorgeslacht uit de zestiende en zeventiende eeuw. De Loenense dokter was niet de eerste arts in de familie; zijn vader, de eerste Hendricus Bernardus, was in 1782 te 's-Hertogenbosch geboren en op de leeftijd van 23 jaar als arts afgestudeerd te Leiden. In 1809 vinden wij hem in functie bij de 'Koninklijke Infirmerie op het Soestdijk', te welker plaats Hendricus Bernardus II wordt geboren. Drie jaar later laat hij zijn bul registreren bij de 'Maire' van Amsterdam, want hij heeft zich te Hilversum gevestigd, en in 1814 vraagt hij als praktiserend geneesheer vrijstelling van militaire dienst. De eerste Dokter Valkenhoff is een veelzijdig man; in 1833 deelt de Minister van Justitie hem mede, dat het 'Zijne Majesteit heeft behaagd, U bij besluit van de 16 dezer, te benoemen tot plaatsvervanger van den Kantonregter te Naarden' en in latere jaren oefent hij eenzelfde functie uit te Hilversum.

Hendricus Bernardus Valkenhoff junior wordt op 29 oktober 1827 in de medische faculteit van de Utrechtse Universiteit ingeschreven; zijn candidaatsexamen legt hij cum laude af, en in 1835 promoveert hij tot Doctor in de Geneeskunde. Omstreeks 1840 treedt hij in het huwelijk met Josephine, Baronesse van Heilman van Stoutenberg, afkomstig uit het geslacht van Johan van Oldebarneveldt.

Van de omstandigheden die de dokter doen besluiten, zich als huisarts te Loenen te vestigen vertellen de familiepapieren ons niets, van de intrek op Bijdorp evenmin. Bekend is echter dat het huis lange tijd eigendom is geweest van de Heer J.W. van Reenen, die ook Vechtlust en andere buitenplaatsen bezat, en na diens overlijden in 1852 kwamen verschillende van zijn huizen ongetwijfeld leeg te staan. In dat jaar is Dr. Valkenhoff ongeveer 42 jaar oud; hij heeft reeds bijna twintig jaar medische ervaring achter de rug, maar zijn kinderen zijn nog jong; het ligt voor de hand te veronderstellen, dat de familie Valkenhoff omstreeks die tijd zijn intrek in Bijdorp heeft genomen.

Voor de van origine Brabantse familie speelt het kerkelijk leven ook in Loenen nog een grote rol. Van de Missie, gegeven door de Eerwaarde Paters Jezuïeten te Loenersloot in 1875 blijven de stukken zorgvuldig bewaard. Van vakanties in België en elders worden bidprentjes mee-

genomen, waaronder fraaie exemplaren met bewegende figuurtjes. En in de Sinterklaastijd ver-
geet de goedheiligman zijn rol als bisschop niet . . .

'Van zijn verre reizen, over land en zee
Bracht U Sinterklaasje deze schrijfmap mee,
Schrijf nog menig briefje aan Uw vriendschaar,
God moogt U behoede, nog menig, menig jaar . . .'

Versjes schrijven en overschrijven is overigens in het gezin Valkenhoff een geliefde bezigheid. Toen papa zijn artsdiploma haalde waren er familieleden die meenden het gebeuren poëtisch te moeten vastleggen. Als oom Petrus te Hilversum het in de jaren zeventig om niet na te speuren reden moeilijk heeft met zijn geweten pent hij ook een gedicht:

' . . . ik draag mijn moeilijk pak geduldig
ik moet berusten in mijn lot
'k heb veel misdaan, maar ik sterf onschuldig
Dat weet Hij, die ik als Schepper huldig . . .'

Andere gedichten en fragmenten, soms nog maar half geconcipieerd, hebben het steeds weer over vreugd en verdriet, gewoonlijk met een religieuze ondertoon:

' . . . Noem deeze aarde vrij ellendig
Is al zij voortbrengt ijdel, broos,
Eene zaak is toch bestendig,
Ware liefde is eindeloos . . .'

. . . hetgeen niet wegneemt, dat na een dergelijk concept de verzuchting 'het geluk is de drempel van het ongeluk' wordt opgeschreven. Had het niet andersom gekund? Er zijn gelukkig ook luchtiger momenten, zoals dat waarop een (hopenlijk) fictief familieuitstapje naar de taptoe in rijm wordt vereeuwigd:

' . . . mijn dochter tamelijk aan de zwier,
liep met een lange kanonier,
Mijn vrouw had veel plezier
Met een lange grenadier . . .'

Tenminste eenmaal komt Dr. Valkenhoff in de verleiding, met zijn gezin naar Brabant terug te keren, want in 1871 vinden wij hem bezig in Den Bosch te solliciteren. Dat zijn benoeming uiteindelijk niet doorgaat is wellicht te wijten aan een zekere aarzeling, zijn persoonlijke invloed aan te wenden:

'Weledele Heer! Volgens eene heden bij U ontvangen missive is U, voor de benoeming als eerste Geneesheer in het Geneeskundig gesticht voor krankzinnigen, door het Collegie van de Regenten als eerste kandidaat aan den Raad dezer gemeente voorgedragen. En daar op de voordragt drie kandidaten vermeld zijn, en de twee andere kandidaten zich reeds persoonlijk aan de leden van het Collegie en van de Gemeente Raad hebben aanbevolen, vermeen ik UEd dit *vertrouwelijk* te moeten mededelen, en in overweging te geven, dit indien U belang in deze benoeming stelt, het zeer noodzakelijk is dat U overkomt en persoonlijk met de Heeren . . . kennis maakt.'

Overigens werpt de briefwisseling een wonderlijk licht op het benoemingsbeleid van die tijd; want pas nadat in principe voor zijn persoon is gekozen acht de Raad het nodig te informeren . . .

' . . . of UEd in u betrekking als geneesheer altijd met zorg en belangstelling de toestanden van krankzinnigen lijdens hebt nagegaan en in den laatste tijd een bijzondere studie van het psychologische gedeelte van de geneeskundige wetenschappen hebt gemaakt.'

Hoe het ook zij, de benoeming gaat kennelijk niet door; de Dokter blijft te Loenen. Voor de meiden en knechten is Bijdorp een geliefd adres geworden. Een keukenmeid die het in

Huize Valkenhoff goed heeft gehad wordt ook in latere jaren met haar verjaardag niet vergeten, zoals blijkt uit de brief die zij aan een van de dochters schrijft:

'Zeer Geachte Jufvrouw! Hartelijk dank voor de attentie betoond op mijn twintigste verjaardag ik hoop jufvrouw dat gij alle van deze dag nog jaren mogen getuigen zijn. O jufvrouw wat deed mij dat genoegene einige letteren van uw te ontvangen. Ik heb een goei St. Nicolaas gehad en ook en goede verjaardag jufvrouw. Wat ik gehad heb, ja een mooie roode wollen doek, lichte jupon, twee bonte boezelaars, een fleschje Eau de Cologne en drie nieuwe zakdoeken en een vrijer en jufvrouw raad U eens, nu had ik twee vrijers en die zouden natuurlijk ruzie gekregen hebben, had ik er niet een van opgegeten, ik dacht jij moet er het eerst maar aan, want jij bent de kleinste en de Kleinste moet er maar het eerste van door, Lieve Jufvrouw wat ben ik blijde dat u papa zo heerlijk die knollen vond, ja ik weet wel waar of mynheer van houdt vind u ook niet, het spijt mijn anders erg dat uw papa verkouden is ik hoop maar dat hij gauw mag beteren. Jufvrouw zorgd u maar goed dat uw niet verkouden word . . .'

Dat het leven van een huismeid in de negentiende eeuw echter niet over rozen gaat blijkt uit het verhaal van vriendin Anny, die wegens de slechte tijden ook een dienstje zoekt. Het valt niet mee, een goede situatie te vinden, maar haar wederwarigheden weet zij met humor te beschrijven:

'Nu kan ik komen bij een ongetrouwde heer en zijn bediende, een knappe blonde heer die had mij dol graag gehad maar vond ik er te jeugdig uitzag en was bang om in een praatje te komen, men ondervind toch zoo iets nietwaar? . . . Donderdag avond werden wij aangenaam verrast door een flinken boeren Slagter, een Wedenaar met 5 kinderen; die hieldt ons bezig van 7 tot 10 uur en veelom al zijn talenten en heerlijkheden op te noemen, hij had 2 pendules 2 kasten 2 bedsteeden met gordijnen hij slagten zoowel ossen als varkens en kon zoo prachtig op den harmonica spelen dat hij er 40 menschen mee kon bezighouden . . . en hij zei altijd mirakel bespraakt te zijn geweest, nu dat alles eindigde met het verzoek aan mij of ik hem niet de weg naar het spoor wilde wijze of ik hem even wilde uitlaten hij kwam mij namelijk ten huwelijk vragen ik had op een huishoudstersplaats geschreven en zie de gevolgen nu je begrijpt dat het mijn keus niet was hoor . . .'

De familie Valkenhoff blijft niet lang bijeen, want twee van de zoons, Josef en Ferdinand, hebben hun zinnen gezet op een tropencarrière. Reeds in 1867 vertrekt de eerste, twaalf jaar later de tweede. De zoons hebben het geen van beiden gemakkelijk in Indië. Gestudeerd hebben zij niet, en voor degene in Indië die geen diploma, geen relaties en weinig kapitaal heeft is het hard werken voor de cultuurmaatschappijen, en zijn de verdiensten slecht.

Ferdinand, machinist op een suikerbedrijf, herinnert zijn vader eraan:

'Ja, lieve vader, U kunt wel begrijpen dat ik met de kennis welke ik op de volksschool te Loenen heb opgedaan er nog hard bij heb moeten ploeteren om te weten te komen hetgeen ik nu weet . . . de boter is van Indië tegenwoordig af, dus nu is maar houden wat je hebt . . .'

Josef, als administrateur op een kinaplantage, durft geen verlov op te nemen voor de reis naar Loenen, waar zijn hart naar uitgaat, want in zijn afwezigheid zou men op zijn plaats een ander kunnen benoemen. Jaar in jaar uit lijdt hij aan heimwee; hij moet het met brieven, kleinigheden uit Loenen en souvenirs doen.

'Voor en aleeer ik verder ga bedank ik U van harte voor de gezonden klompen, die mij ferm zitten en veel dienst bewijzen in de natheid, kaas overheerlijk, bloemzaden allen uitgezaaid . . . in een woord alles is na mijnen zin en zeg U nogmaals dank voor 't gezondenen, dat mij elken morgen nog eens meer doet denken aan 't ouderlijk huis . . .'

'Ik las daar zoo even in het Loensche courantje dat er gezichten (geen smoelen) van Loenen voor 1,25 op porcelein te koop zijn, als het aardig is en men kan hen ophangen of op een koffy kop bv. de Vecht met onze overtuin en koepel of zoo iets stuur mij er dan wat, een 8 of 10 stuks . . .'

Voor de broers wordt zo goed mogelijk gezorgd. Als Ferdinand in de zomer van 1892 toch met verlof naar Loenen komt wordt stad en land afgezocht voor 'zoo een indische luyaardstoel . . . met van die uitslaande houten om de benen op te laten rusten . . .' want aan de Vecht is zoiets niet te vinden. Niet altijd voelt men de Indische behoefte zo goed aan; als Josef in 1889 Jeannette verzoekt hem nieuwe hemden te zenden levert de Loenense dorpswinkel iets dat noch qua kleur noch qua gewicht op het tropenleven is berekend:

'Wat hebben jelui mij . . . gestuurd, ben jelui gek, zulke zwarte todden voor Indiën, je wil me zeker laten trouwen, of uit begraven sturen . . .'

Wanneer er van een hoofdpersoon in de Valkenhoff-papieren kan worden gesproken dan is dat wel dochter Thérèse — 'Trees' — want zij was het die het langst van de familie op Bijdorp zou blijven wonen, en het zijn de aan haar gerichte brieven die een groot deel van de verzameling brieven vooral uit de laatste twintig jaren van de eeuw. Moederlijke brieven, van Mevrouw Moerman te Delft bij wie zij een tijdlang als kinderjuffrouw in dienst is geweest, en die haar in 1881 gaarne terug wil zien:

' . . . op dezelfde condities als vroeger . . . ik kan er nog niet over denken om hooger salaris te geven maar hoop wel dit later te doen als alles in orde is . . .'

Grappige, plagerige brieven, van nicht Carolien, die haar er op wijst dat hoewel appels plukken en papa verzorgen geen onverdienstelijke bezigheden zijn, Trees ook wel eens aan trouwen zou mogen denken:

' . . . neen dan is 't beter op recepties en bruiloften te gaan, dan is dit eens een aanmoediging om ook zo'n stap te wagen, wat dunkt U? Doch appelen plukken met klompen aan, zult ge zeggen, is toch op zijn tijd ook wel aardig, ja?'

Trees trouwt evenwel niet. Zij blijft fruit plukken in de grote tuin te Loenen, piekert langdurig over het lot van een meisje dat voor haar ogen in de Vecht is verdrongen, maakt mooie handwerkjes die nicht Clara gebruiken kan voor de loterij van de R.K. Ziekenverpleging te Hilversum, zorgt nog voor papa. Wel mogen de gezusters aan die laatste meer aandacht besteden, aldus broer Josef:

'Best kan ik mij voorstellen, dat het papa heel wat moeite moest kosten, sukkelende met afvallen van nagels, om dan nog eenen brief te willen schrijven, wanneer ik in zijnen plaats was deed ik het in het geheel niet, maar spande er eene van jelui voor . . . Zijn geheele leven heeft hij feitelijk alles voor jelui over gehad, en alles zoveel mogelijk laten leeren . . .'

Even duikt hier en daar een spoor van romantiek op, en zelfs van concurrentie tussen Thérèse en Jeannette, wanneer in de familiepapieren een zekere Heer Schmier ten tonele wordt gevoerd . . .

'Vroeger heb ik Juffrouw Jeannette al eens geïnviteerd hier te Amsterdam. Ditmaal moet ik volgens belofte Juffrouw Treesje eens verzoeken. Heeft *Jufvrouw Treesje* nu lust om Morgen naar hier te komen om de bakkerijtentoonstelling in het paleis van Volksvlijt te komen bezichtigen?'

En in een briefje dat uitsluitend voor Thérèse bestemd is:

'Ik heb U al zoo dikwijls beloofd om U ook eens te inviteren dat ik er toch eindelijk eens gevolg aan moet geven en hoop ik niet dat Uwe zuster daarvoor deze keer jaloersch zal zijn . . .'

Inmiddels is in de loop van de jaren een kloof tussen de generaties en tussen Oost en West ontstaan. Josef heeft op Java in de jaren tachtig een relatie met een inlandse vrouw aangeknoopt en heeft er een dochter aan overgehouden, voor wie hij veel over heeft. In Loenen kan zijn vader

voor de situatie geen begrip opbrengen. Tevergeefs tracht Josef papa te overtuigen, dat wanneer hij in Indië aan de cholera zou overlijden, zijn vader afstand van zijn erfdeel moest doen, opdat het kind alles kan erven:

'Waarom blijft Papa halstarrig weigeren . . . Het Hollandsche idee is och wat die onechte kinderen, die schoorsteenveegerskinderen, *locum* kinderen in een woord, al wat vuil en schimpend is wordt die kinderen toegedacht . . . Omdat ik nu geen vergunning tot die vrouw, waar ik kinderen bij heb, bij den ambtenaar der burgerlijke stand gekocht heb, daarom zijn zij onecht? Hoevelen loopen er op den wereld waar de getrouwde man vader van heet te zijn en het werkelijk niet is . . . ?'

Zo gekluisterd aan Bijdorp als Therèse en Jeannette zijn, zo weinig gebonden is de derde zuster Marie. In de zomer van 1888 besluit zij, de broers in Oost Indië op te zoeken, en gedurende enige tijd Josef's huishouding in de bergen van Java te verzorgen. Josef zelf acht het maar een dwaze onderneming:

'Het zal wel wat wezen midden in de bosschen van God en ieder mensch afgezonderd als ik haar was had ik maar in Holland gebleven enfin ieder zijn meug . . .'

De reis loopt op een tragedie uit. Na een jaar sterft ze aan tyfus:

'Marie ligt zo ver van mijn huis begraven als de Vecht van jou huis af ligt . . . Ja, wat zal ik er van zeggen? 't Is Marie's eigen wil geweest, het was niets geen mensch voor Indië, zij ligt boven op de berg in vrede en stilte begraven R.I.P.'

Pas achteraf kan men bespeuren wat Marie's ware motieven voor de lange reis kunnen zijn geweest. Geleidelijk aan blijkt, dat zij het plan heeft gekoesterd, het dochtertje van Josef mee te nemen naar Holland en daar groot te brengen. Echter wel in Hilversum en niet te Loenen, want, zoals Josef zich het gesprek herinnert:

'Loenen, dat vond zij toch zoo'n beroerd gat, dat zij hoopte er nooit in terug behoeven te komen . . .'

Jeannette oppert alsnog het idee, het dochtertje naar Bijdorp over te laten komen, maar Josef ziet er geen kans toe:

'Zond ik je haar dan natuurlijk met eene mond meer op Bijdorp zou ik hoe gering dan ook voor eten kleeden en schoolgaan bij moeten passen . . .'

Opnieuw worden wij eraan herinnerd dat het leven, ook voor het doktersgezin, niet een van grote weelde is. Als een der zoons in 1877 naar Indië gaat wordt eindeloos over de passageprijs gecorrespondeerd, totdat de firma van Wesel te Amsterdam een bijzondere aanbieding doet:

'Omstreeks tegen het einde der maand vertrekkende, dag nader op te geven, tegen fl. 300,— (een zeer voordelig aanbod) mits de passagier met de kapiteins tafel, zoo als die is, geheel genoeg neemt, en voor eigen kooigoed, wijn (indien hij dit verlangt) en zeep zorg draagt.'

Tegen het einde van de jaren tachtig, en gedurende vele jaren daarna, zijn de paar tientallen guldens die de zoons in Indië maandelijks overmaken, op Bijdorp zeer welkom. Therèse heeft ook wel eens emplot gezocht en gevonden. In 1892 is de oude Dokter bezig, zijn pendule voor duizend gulden te verkopen, mogelijk vanwege de plannen, een der zoons een reis naar Holland te laten maken.

Ook vakantiereizen getuigen van zuinigheid. De dames begeven zich naar het Hotel Vichy te Spa ('chambres depuis 2 Francs'), gaan een dag met de Amsterdamse familie Meyer naar Zandvoort, reizen met trein en stoomtram naar oude kennissen in Brouwershaven. In september 1890 bevinden zij zich bij de goede vrienden von der Linde te Crefeld, waar zij een Groot

Militair-Concert bijwonen. Duitsland is al twintig jaar herenigd, en uit volle borst wordt in stanza op stanza de grootheid van het Vaderland bezongen:

'Heil dir im Siegerkranz
Herrscher des Vaterlands
Heil, Kaiser, dir!
Fühl' in des Thrones Glanz
Die hohe Wonne ganz
Liebling des Volks zu sein,
Heil Kaiser, dir!'

Nog even werpen de familiepapieren een licht op de laatste jaren van de dokterspraktijk te Loenen. Het is nu 1888; de gezondheid van vader Valkenhoff laat te wensen over; in een schrijven op het Geneeskundig Staatstoezicht wordt hij erop gewezen, dat de apotheek die hij op Bijdorp houdt niet meer aan de eisen van de Wet voldoet:

'Uit het verslag der commissie uit den geneeskundigen raad die Uwe apotheek visiteerde, is mij gebleken, dat de aldaar aanwezige milligramsbalans nog te wenschen overlaat, wat gevoeligheid betreft; dat het extr. opii onbruikbaar is . . . en het acetas morphi gekleurd was, terwijl de gansche lijst geneesmiddelen, welke volgens de Wet . . . steeds voorhanden moet zijn niet aanwezig was . . .'

Het volgende rapport is nauwelijks beter; de dokter is op zijn retour. Geleidelijk aan wordt zijn praktijk gestaakt en trekt hij zich in het huiselijk leven op Bijdorp terug. In de daaropvolgende jaren komt Dr. Valkenhoff zelden meer buiten het huis; voor de beide overgebleven dochters wordt de verzorging en verpleging van de hoogbejaarde vader een veeleisende bezigheid. Het einde komt 1894; enkele weken later slaat de cholera in Oost Indië weer toe, en sterft ook Josef. De condoleancebrieven leggen wij terzijde, en wij zien hoe het gewone leven van twee ongetrouwde dames op een buitenplaats aan de Vecht terugkeert. Fruit plukken, inmaken voor de winter, boodschappen doen en modebladen lezen. Het dagelijks leven op Bijdorp in de laatste jaren van de eeuw leeft in tientallen huishoudelijke kleinigheden voort. Huisman aan de Utrechtse Oude Gracht voorziet een der dames van een hoed voor dertien gulden, maar bij de Weduwe Herwijnen te Amsterdam vinden de dames een andere voor f 3,15. Men begeeft zich naar de Kalverstraat voor een mantel van Maison Chic, objets de fantasie bij Veerhoff en vogelkooien bij Périn, naar de Nieuwendijk voor Lederwarden van Maison Pierre. Als Bijdorp in augustus 1899 een opknapbeurt krijgt levert Schneider te Amsterdam fraai behang voor 35 cent per rol. Maar ook de Loenense winkeliers komen niets te kort; één gulden zestig gaat naar Mejuffrouw Deckers die gebreide pantoffels heeft gemaakt, drieëndertig cent voor fluweel naar Naatje Veen die de naaiwinkel heeft en die voor fl. 8,43 een costuum weet te leveren. Zulke trivia en ephemera zijn het, die degene die in de schoenendoos grabbelt terugvoeren, maar van welk statig document ook, maar het leven op Bijdorp tachtig jaar geleden. Een kaart voor het circus, een boodschappenlijst, een stukje kant, een wikkeltje van een duur pakje zeep. Foto's van de familie vinden wij niet, maar ergens zullen zij wel zijn, want in 1892 heeft de vermaarde Utrechtse firma Blitz twaalf 'fotografieën' op Bijdorp afgeleverd. Wel liggen er bij een lot uit de Staatsloterij van 1883, een kaart voor een badstoel uit Zandvoort, een vlugschrift van horlogemaker Tapperman te Breukelen, een kalenderblad van de Javabode . . . De doos gaat dicht. Enkele persoonlijke brieven blijven, ook na bijna een eeuw, onbesproken, want er zijn zaken die nooit voor andermans ogen kunnen zijn bestemd. Wat ons bijblijft is de herinnering aan een ontmoeting met een vergane tijd, die zelfs voor de historicus geen alledaagse ervaring kan zijn.

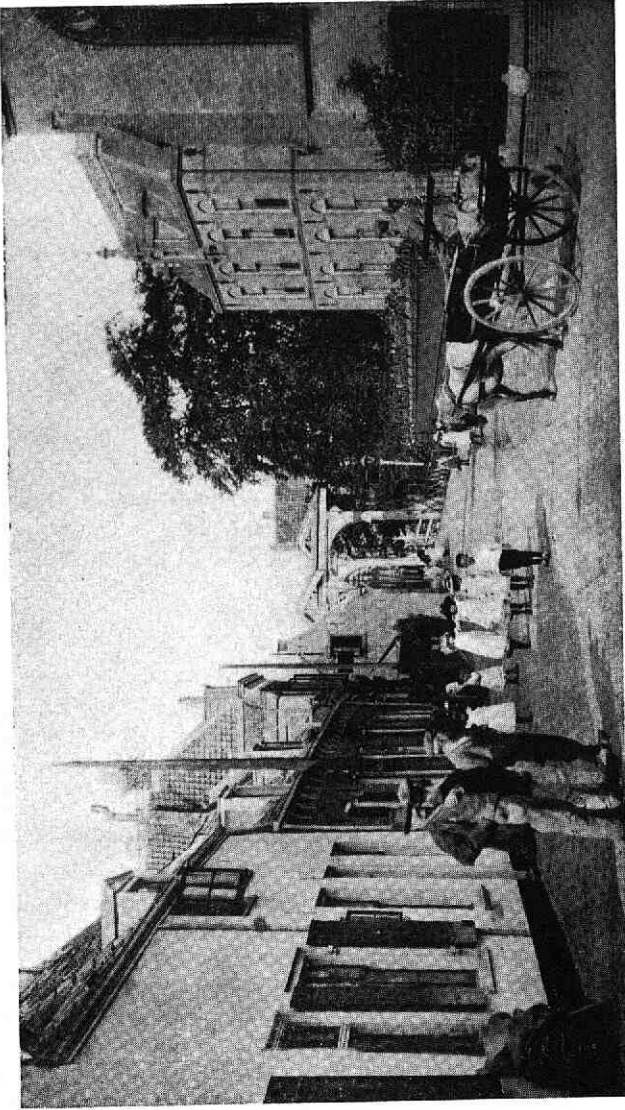
WAT, WAAR EN WANNEER?

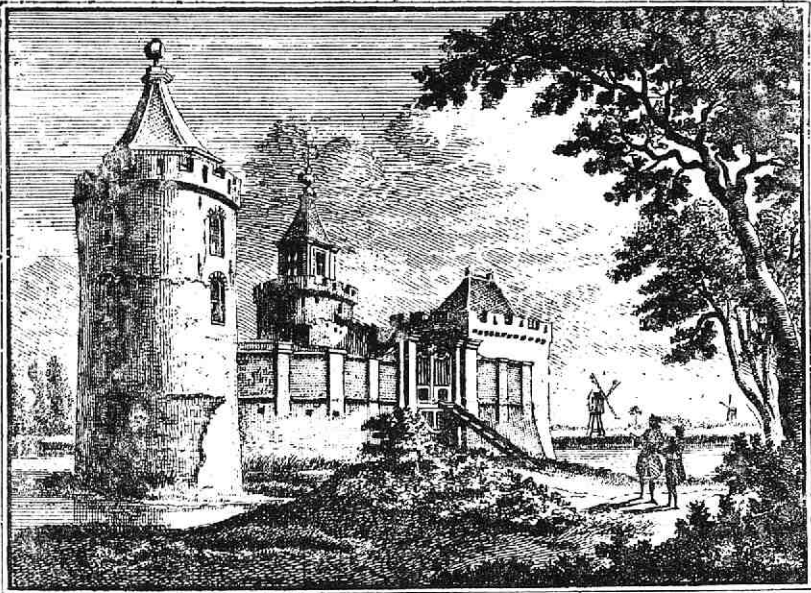

1

In maart 1976 werd door Niftarlake de eerste in een serie projectieavonden gehouden; talrijk afbeeldingen uit het bibliotheekbezit werden vertoond, waaronder een aantal waarvan thema en afkomst onbekend waren. Vele Niftarlakeleden hebben bij die gelegenheid hun heemkennis laten blijken, want van nagenoeg alle afbeeldingen kon het onderwerp en de datum worden achterhaald.

In dit 'Jaarboekje' wordt op overeenkomstige wijze een reeks oude afbeeldingen, die in de loop van de jaren door het Genootschap zijn gepubliceerd, nogmaals afgedrukt, ditmaal echter zonder titel of onderschrift. Het is aan de lezer, het onderwerp en de datum zelf in te vullen; de antwoorden vindt men aan het eind van de serie.

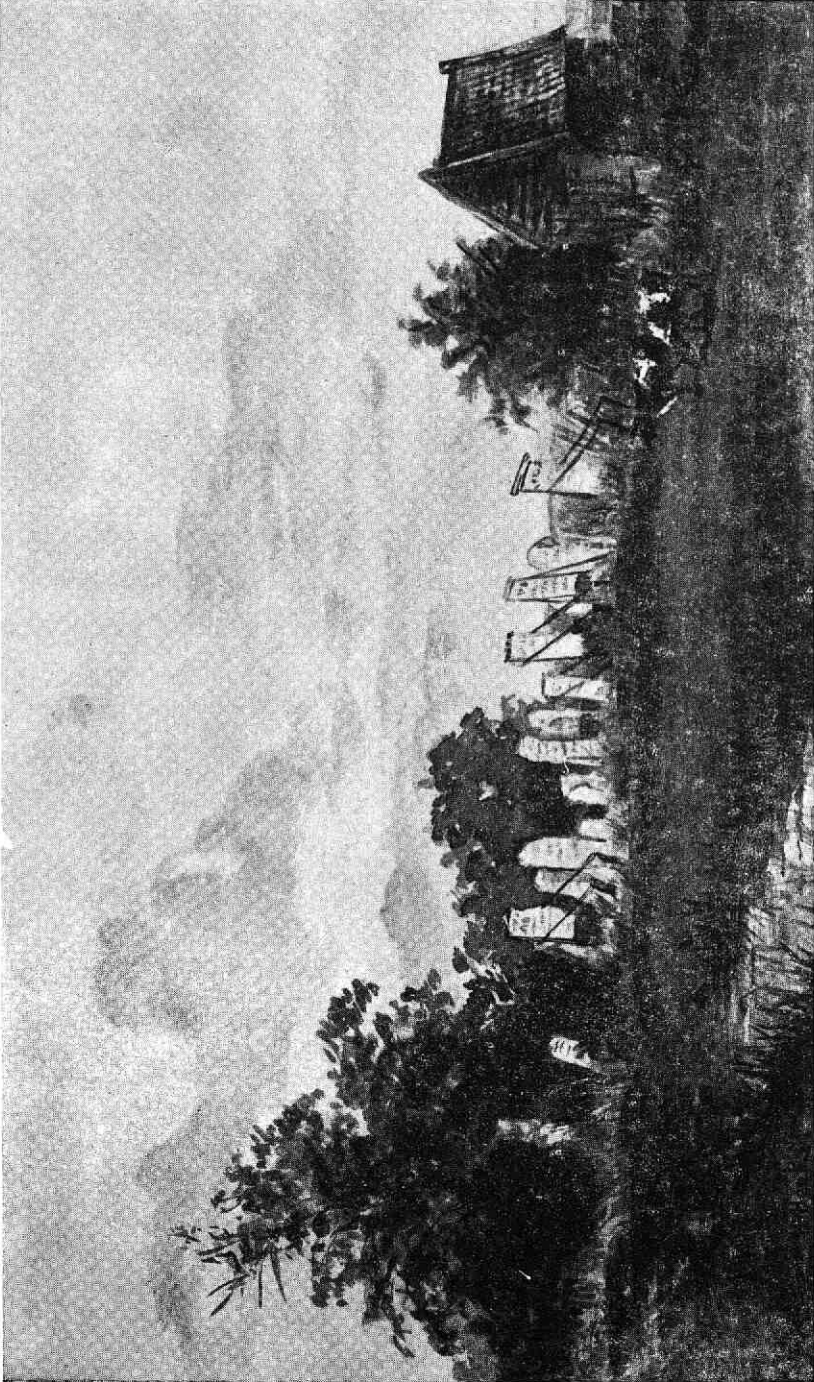

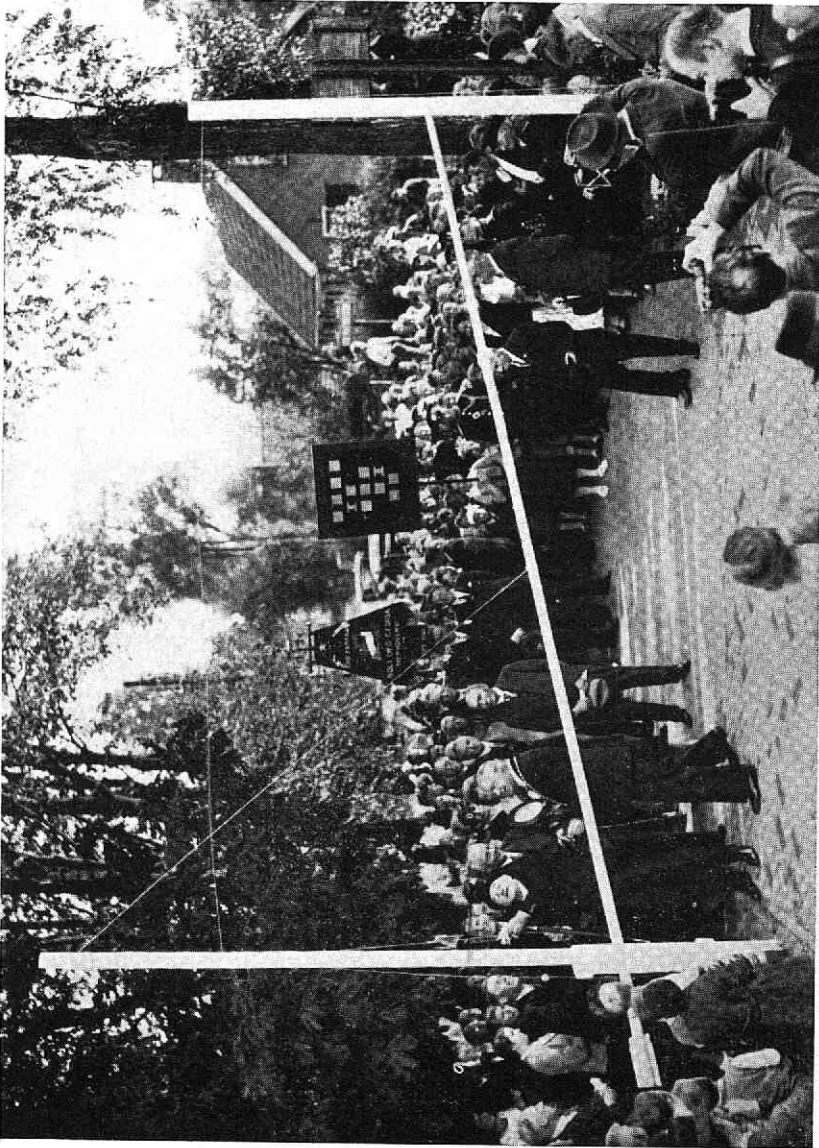

3

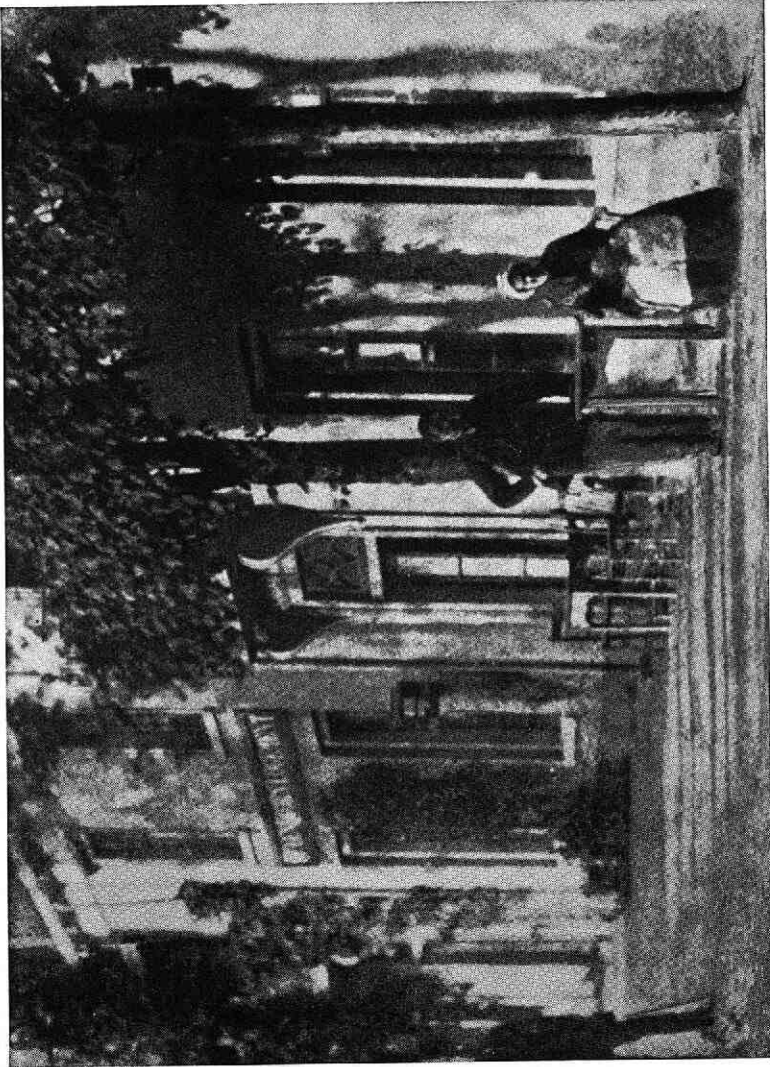

4

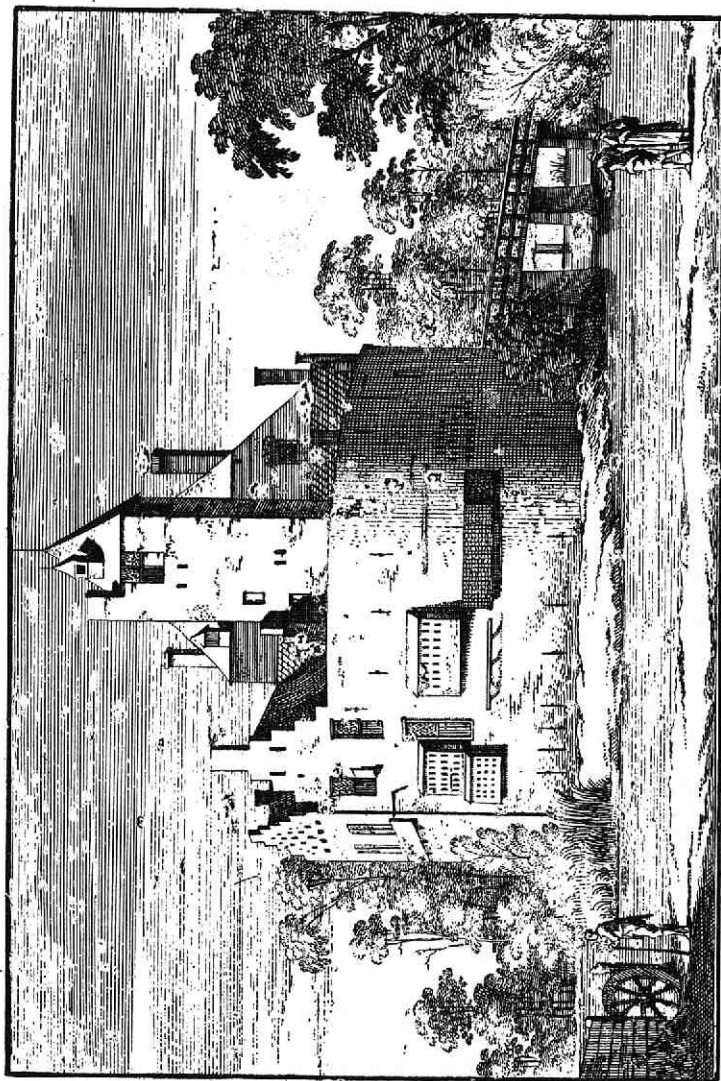
6

INTER eonT
 Hoc IACET IN
 Tumulo
 Episcopi L. quibus
 WILTEF CIVIS

VENERATUR
 Summo Quisq;
 BONVS Hoc
 VOTIVUM
 MARTYRIUM
 VALTERUS

8

9

10

ANTWOORDEN

- 1 Het Huis Koppelrust bij Abcoude, gesloopt omstreeks 1860; aquarel van J. Kemper.
- 2 De Breedstraat te Maarssen omstreeks 1905.
- 3 Het voormalige slot te Abcoude, afgebroken omstreeks 1860. Deze afbeelding dateert uit de eerste helft van de 18e eeuw, toen een deel van het eerder vervallen slot weer bewoond was.
- 4 Endelhoven te Maarssen omstreeks 1936; sindsdien is de toestand van het verlaten gebouw ernstig achteruitgegaan.
- 5 Het nieuwe gedeelte van het Jodenkerkhof te Tienhoven, met de vroegere houten gestutte zerken en het voormalige dodenhuisje; naar een aquarel van H. van Heek.
- 6 Feestelijke opening van de 'Laan van Niftarlake' te Tienhoven op 16 september 1938
- 7 Voormalig logement en bierbrouwerij 'De Eenhoorn', tegenover Huize Hoornoord te Maarssen, tegen het einde van de 19e eeuw.
- 8 Inscriptie op een looden plaat, gevonden bij een steenen lijkstap die in oktober 1760 op het landgoed van Weerestein werd opgegraven, volgens velen de kist van een der Utrechtse bisschoppen uit de 12e eeuw
- 9 Het slot Ruwiel, verwoest door de Fransen in 1672.
- 10 Voormalig hek van het Marktveld te Abcoude, in deze eeuw verkocht en overgebracht naar Santpoort als poort voor het Huis 'Kennemergaarde':

EEN FOTOGRAFISCHE WERKGROEP VOOR 'NIFTARLAKE'

Op de avonden van 26 en 27 maart 1976 werd voor een groot aantal leden van 'Niftarlake' die op Kasteel Oudaen te Breukelen bijeen waren gekomen een deel van de verzameling lantaarnplaatjes die ons Genootschap bezit vertoond en toegelicht. Deze verzameling dateert voor een belangrijk deel uit de beginjaren van 'Nifterlake' en heeft nu al historische betekenis.

Reeds tijdens deze voorstellingen werd het idee geopperd, binnen 'Nifterlake' een fotografische werkgroep in te stellen, die deze verzameling zou kunnen aanvullen, onder meer door hedendaagse opnamen te maken van dezelfde plekken en gebouwen die zestig jaar geleden op lantaarnplaatjes werden vastgelegd. Over enige tijd zou het dan mogelijk zijn, de oude en de nieuwe opnamen naast elkaar te vertonen. Een fotografische werkgroep zou zich tevens kunnen belasten met de opbouw van een geheel nieuwe dia-verzameling met topografische opnamen van onze streek. Tenslotte zou ook historisch materiaal dat in het bezit is van onze leden, van musea en van andere instellingen ten behoeve van onze bibliotheek kunnen worden gecopieerd.

Inmiddels hebben diverse leden zich bereid verklaard, aan dit project deel te nemen. Andere leden hebben aangeboden, historisch materiaal uit eigen bezit ten behoeve van 'Nifterlake' te laten copieren.

Alle leden die belangstelling hebben voor deze nieuwe 'Niftarlake'-activiteit worden uitgenodigd, contact met de Bibliotheecaresse op te nemen (tel. 03462-2627). Het ligt in de bedoeling, kort na de Jaarvergadering een kleine bijeenkomst van alle geïnteresseerden te houden.

NIFTARLAKE TENTOONSTELLING 1976

Voor het eerst zal het Oudheidkundig Genootschap Niftarlake in de maand september 1976 een deel van het bezit van zijn archief en bibliotheek tentoonstellen. Onder meer zal men stukken uit de in dit Jaarboekje beschreven Valkenhoff-papieren, oude tol-akten, historische landkaarten en etsen kunnen bezichtigen; Niftarlake bezit ook een verzameling prentenbriefkaarten uit onze streek en talrijke curiositeiten en trivia uit het dagelijkse leven van drie eeuwen.

De tentoonstelling wordt op het Kasteel Oudaen te Breukelen gehouden en wel op de volgende dagen:

zaterdag 11 september

zaterdag 18 september

tussen 14 en 18 uur.

Voor leden van Niftarlake en hun gezinsleden is de toegang gratis. Voor niet-leden bestaat de mogelijkheid, zich ter plaatse als lid op te geven.

DE DOMINEE WANDELT, AL HONDERD JAAR

In een uitgave van het Jaarboekje 'Niftarlake' die grotendeels aan de negentiende eeuw aan de Vecht is gewijd mag wel worden stilgestaan bij het feit, dat precies honderd jaar geleden — in 1876 — bij de uitgeverij Kruseman en Tjeenk Willink te Haarlem het tweede deel van de beroemde 'Wandelingen door Nederland' het licht zag. Auteur was de Weleerwaarde Heer Ds. J. Craandijk, 'Predikant bij de Doopsgezinde Gemeente te Rotterdam', terwijl de schetsen met pen en potlood, waarvan het werk rijkelijk werd voorzien, voor rekening kwamen van de heer P.A. Schipperus, 'Kunstschilder aldaar'. Het eerste deel van de 'Wandelingen', die de dominee van Limburg tot Groningen voerden, was reeds twee jaar eerder gereed gekomen; het zevende en laatste deel zou pas in 1884 worden uitgegeven. Thans, in 1876, was het tweede deel afgerond, gewijd onder meer aan de Vecht en zijn omgeving.

De Vecht en zijn oevers zijn vele malen beschreven en bezongen, de ene keer ten behoeve van de historicus, de andere keer met het oog op de natuurliefhebber, de architect, of de voorbijslenterende toerist. Na honderd jaar is voor al deze groeperingen de Dominee nog steeds een erudiete, veelzijdige, maar bovendien ook charmante en vermakelijke reisgenoot op de weg langs het Zandpad. Hij heeft zich behoorlijk in de geschiedenis verdiept, maar hij heeft tevens oog voor de merites van zijn eigen tijd; hij staat langdurig stil bij een herenhuis, maar ook de arbeider en de schipper negeert hij allerminst; en waar Schipperus zijn potlood neerlegt, weet hij de kleur, de sfeer en zelfs de luchtjes van zijn wandeling in woorden af te beelden:

'Ziet . . . hoe de witte zeilen van dat schip daar vóór ons en het witte jagdpaard, dat het trekt, helder afsteken tegen de verschillend getinte kruinen van hoog opgaande boomen. . .'

'Landhuizen . . . soms in gezelschap van groote steenovens, wier scherpe, doordringende rook vaak wat al te nadrukkelijk met den frisschen geur der velden concurreert. . .'

Op zijn wandeling, die van Utrecht tot Loenen gaat, neemt hij als reisboek de 'Zeegepralende Vecht' van Claes Bruin mee, steeds de nuchtere werkelijkheid van de negentiende eeuw vergelijkend met de pracht en praal van een andere tijd. Voor wat de Vechtstreek in het begin van zijn eeuw was aangedaan kan hij geen waardering opbrengen:

'De eerste jaren dezer eeuw waren noodlottig. Fortuinen werden verwoest en onbepert heerschte de moker des sloopers, die in Napoleon's gevolg was gekomen, maar wiens heerschappij jaren lang den val des geweldigen overleefde. Zij hebben aan de omstreken der hoofdstad een gansch ander karakter gegeven: zij herschiepen een' uitgestreken lusttuin in een onmetelijke steppe van gras en nogmaals gras. Wat in de dertig eerste jaren van onze eeuw is gesloopt, vernield, verwoest, verstrooid door algemeen heerschende onverschilligheid voor vaderlandsche kunst en oudheden, dat laat zich niet meer berekenen. . .'

Als schrijver heeft hij de omslachtige aanpak van zijn eigen generatie. Alvorens tot zijn onderwerp te komen voert hij ons langs Macaulay, Beets en Jeronimo de Bosch. Hij wijdt uit over de sociale verhoudingen, het materialisme van zijn tijd, de dienstregeling van de spoorwegen en zelfs het moderne onderwijs ('. . . wat mogen onze beschaafde jongelieden en jonge dochters, die op de H.B. scholen niets van mythologie leeren, toch al begrijpen van onze dichters uit de 17e en 18e eeuw?').

Een romantische dromer is Ds. Craandijk echter geenszins. Als iets hem niet bevalt zegt hij het ronduit, en niet over alles wat deftig, oud of gewijd is is hij te spreken.

'Aan de kerk (te Maarssen — Red.) is weinig opmerkelijks, tenzij de wijze waarop zij door vroegere en latere 'architecten' bedorven is.'

De verblindend witte pleisterlaag op de muren van Gunterstein kon hem niet bekoren, de toen nog op Nijenrode prijkende kantelen evenmin:

'Op den keper beschouwd, is het ook meer portlandsche cement, dan gehouwen steen, waaraan zijn muren en kanteelen hun grimmig voorkomen ontleenen: de welbekende nieuw-Gothische stijl, die in Engeland zoozeer in den smaak valt was hier nooit inheemsch, en wat bij zeer uitgestrekte gebouwen voldoet, wordt ligt pieperig, als 't op kleine schaal wordt toegepast. . .'

Voor alles langs zijn weg wat hij lelijk of storend vindt weet hij echter een verklaring te vinden en een verhaal te vertellen dat aan de ervaring kleur verleent:

' . . . 't Zijn nu de grimmige muren van een fort, even lelijk van vorm als van kleur, die uit het weiland nevens ons oprijzen. Een onaangename herinnering aan een noodzakelijk kwaad te midden van den vrede, dien dit landschap ademt! Maar het fort heeft althans de verdienste — of de onbeschaamdheid — van niet beter te willen schijnen dan het is. Geen poëzy omhult het kwaad, geen blinkend vernis bedekt de hatelijkheid. Koud, naakt, prozaïsch staat het daar, gelijk de hebzucht en de heerszucht, de dwaasheid en de verblinding, de hoge politiek en de dynastieke belangen zijn, die vreedzame volkeren bedreigen. . .'

Boven alles kan de Dominee eenheid waarderen. De gekunstelde stijltuinen van de achttiende eeuw zijn voor hem een abominatie; slechts een landschapstuin geeft de versmelting met de natuur eromheen die hij steeds weer zoekt. Bij Vreedenhoff staat hij langdurig bij het hek te mijmeren, want ' . . . bij dezen vorsterlijken ingang zou een armelijke aanleg en een nederig huis niet voegen. . . De aanleg is niet beneden de waardigheid van het hek, en het deftige huis is een der schoonsten van de Vecht. . .'

Tot Loenen gaat de wandeling; en als het avond is stapt de Dominee in de 'stoombarge' die hem naar Utrecht terug zal brengen. Bij ondergaande zon ziet hij het gehele schouwspel ten tweedemale: en ditmaal, vermoeid van zijn wandeling, droomt hij van zeven eeuwen geschiedenis aan de Vechtstroom:

'Wij zien hier ruwe Friezen met hun kudden in de lage landen en in de schaduw der moerassige bosschen langs den toen reeds zoo levendigen: stroom. . . Wij zien de strijdrossen der ridders en de flikkerende lanspunten der wapenknechten. Daar wuiven de pennoenen, die den rooden balk van Nyenrode en het roode kruis van Oudaen in hun gouden banen dragen. . . Daar rooken de puinhopen der verbrande dorpen, der uiteen gescheurde kasteelen en het jammerend landvolk vlugt voor de stroopende benden van den allerkatholieksten en van den Allerchristelijksten koning. Maar daar drijven ook de rijkvergulden speeljachten, en daar zeilen de sierlijke boeijers der Amsterdamsche patriciers, daar draven hun zesspannen door het zand, daar wandelen hun gepruikte en gehoepelrokte gestalten langs de waterkolommen en de terrassen, tussen de kunstig gesnoeide hagen . . . Daar dreunen de mokerslagen der sloopers, die de hechte gebouwen afbreken. . . Wat geweest is, keert niet weder. Maar nog altijd heeft de Vechtstreek genoeg, om velen bij voortduring te boeijen, en als de reizende landgenoot, die de boschrijke oorden van Gelderland en Utrecht heeft gezien, 't eens vraagt, waar hij nog een bloeiend, vrolijk landschap kan vinden, in welks midden ook de herinneringen aan de dagen, die voorbij zijn, . . . laat hij dan eens denken aan de Vecht, tussen Utrecht en Loenen.'

NIFTARLAKE LITERATUUR

Ridderhofstad Bolenstein, door Herman Besselaer; La Maison d'Hier — De Woonstede, (1974) Nr. 23, 52-66.

De Woonstede, orgaan van de Koninklijke Vereniging der Historische Woonsteden van België, wordt thans in samenwerking met de Nederlandse Kastelenstichting uitgegeven, en wijdt geregeld aandacht aan historische huizen in Nederland. In dit nummer schrijft Herman Besselaer een uitvoerig relaas over het Maarssense Bolenstein, van zijn stichting in de 14e eeuw tot heden. Ook wordt aandacht besteed aan het park, dat sinds 1959 door de familie van den Berg 'van een woestenij vol onkruid is omgetoverd tot een waar paradijs, waar de bezoeker van de ene verrassing in de andere komt', en het theehuisje dat afkomstig is van het landgoed Doornburgh aan de overkant van de Vecht. Het artikel is rijk geïllustreerd met voortreffelijke foto's en met schetsen die laten zien hoe Bolenstein zich ontwikkeld heeft van een woontoren tot een buitenplaats van allure.

Breukelen — breken of bouwen?; uitgave Werkgroep Behoud Breukelen (stencil), 1975, 11 pp.

Waar ongerustheid is ontstaan protest; en waar de gebruikelijke overlegkanalen tekort schieten ontstaat (althans in onze tijd) een actiegroep. De Werkgroep Behoud Breukelen behoort (of behoorde, want wij horen er weinig meer van) tot de betere soort actiegroep, die niet uitsluitend protesteert maar ook constructief meedenkt. De groep ontstond begin 1975 als reactie op de voortgezette afbraak van het centrum van Breukelen, in het kader van het bestemmingsplan 1968. Veel wat karakter en daarom waarde had is inmiddels verdwenen: het grootste deel van de oude bebouwing tussen de Kerkstraat en de Nieuwstraat is gesloopt, waardoor een plein begint te ontstaan dat noch allure noch de intimiteit van de oude, nauwe straten heeft. Bij de markt verrijst een kolos van een rijkskantoorgebouw. Moest dat werkelijk? Terecht stelt de Werkgroep, dat het bestaan van een saneringsplan van acht jaar geleden geen adequaat excuus is voor sloop en nieuwbouw vandaag, want de waardering van onze oude stadscentra en dorpskernen is nu veel groter dan in de jaren zestig. De Werkgroep Behoud Breukelen heeft zelfs alternatieve plannen uitgewekt, niet alleen voor de bebouwing in het Centrum maar ook voor de afwikkeling van het verkeer en de groei van de nieuwbouwwijken. Van deze en andere acties is nu reeds resultaat te bespeuren; zo zijn het Hotel het Staate Wapen en de daarnaast gelegen boerderij, die oorspronkelijk ten behoeve van het verkeer zouden verdwijnen, gered. Ook in Breukelen is het getij — gelukkig — aan het keren.

Stichting Commissie voor de Vecht en het Oostelijk- en Westelijk Plassengebied: Verslag over het tijdvak 1973-1975.

Veertig jaar geleden, op de Jaarvergadering van 'Niftarlake' voor 1936, sprak men over de noodzaak van een actie tot behoud van het natuur- en dorpschoon in de Vechtstreek. Uit die discussie ontstond de 'Commissie voor de Vecht' die dit doel nu nog onvermoeibaar blijft nastreven. Recente initiatieven hebben o.m. betrekking op het bestemmingsplan Landelijk Gebied Maarssen, de sloopwerkzaamheden in het centrum van Breukelen en de plannen van het Recreatieschap Vinkeveense plassen. Uiterst belangrijk is de totstandkoming, in samenwerking met andere organisaties op het gebied van natuur en milieu, van de 'Werkgroep Nationaal Landschapspark Vechtstreek' die sinds begin 1975 bezig is, een plan voor een dergelijk Landschapspark uit te werken.

Over Holland, door C.A. Schilp; Van Buiten, periodiek bulletin van de Stichting Het Utrechts Landschap, Jaargang 1, Nr. 1, 1976.

De buitenplaats Over-Holland te Nieuwersluis werd in 1928 door de Stichting Het Utrechts Landschap aangekocht; in dit eerste nummer van het nieuwe Bulletin van de Stichting vertelt C.A. Schilp de geschiedenis van het Huis, terwijl in hetzelfde nummer J. de Recht de bossen en flora van het landgoed beschrijft.

Het Huis werd door Jacob Poppe in 1676 gebouwd; in zijn oorspronkelijke staat getuigde het van weinig fantasie ('op een onderhuis werden twee verdiepingen gebouwd, een deur met een stoep in het midden, links en rechts twee raamtraveeën en de korte zijgevels vrijwel dicht') en pas toen het in 1755 door de Amsterdammer Willem Straatman werd gekocht begon zijn glorietijd. Van de Vecht af gezien werd achter het huis een tussenlid gezet met daarachter een smaller deel, dat de grote zaal bevatte, en dat tot in de vijver werd uitgebouwd. Terwijl het huis oorspronkelijk naar de rivier was gekeerd werd door de verbouwing van Straatman de naar de weg gekeerde kant de meest interessante. Wel is aan deze zijde van het Huis een Louis Quinze bekroning, die eveneens uit de tijd van Straatman dateerde, in de loop van de negentiende eeuw verloren gegaan en door een smalle gootlijst vervangen. Eveneens in de negentiende eeuw werden alle ramen van grote vensterruiten voorzien, een verandering die bij de laatste restauratie weer ongedaan is gemaakt.

De huidige wijze van exploitatie van Over-Holland, als ruimte voor recepties en feestelijkheden, betekent dat het rijke interieur steeds weer optimaal tot zijn recht komt en perfect wordt onderhouden. Ook met het landgoed is het sinds de overname door de Stichting goed gegaan. Door een groep deskundigen is een beheersplan voor het bos tot 1984 opgesteld, terwijl de Stichting het terrein wil bestemmen voor de 'stille recreatie', zich in dezen aansluitend bij het streekplan Vecht- en Plassengebied.

Dit eerste nummer van 'Van Buiten' is in beperkte oplage verspreid bij belangstellenden voor natuurbehoud in de provincie Utrecht; losse nummers zijn à f 2,50 bij de Stichting Het Utrechts Landschap (Postbus 73, De Bilt).

Muiden en zijn middeleeuwse kerk, door W.G.M. Gerutti; Edition Oresto, Muiden.

De kerk van Muiden met zijn oude romaanse toren van tufsteen en zijn laat gotisch schip, zijn muurschilderingen en renaissance meubilering, is een der fraaiste van de Vechtstreek. Ter gelegenheid van de voltooiing van het orgel en van het exterieur van het kerkgebouw verscheen dit boek, dat op leesbare en overzichtelijke wijze de rol van de kerk in de lange geschiedenis van Muiden beschrijft.

Het Schuithuis te Maarssen, door D. Dekker Oud Utrecht, (1976), 49 Nr. 3, 22-23

In het Monumentenjaar 1975 is de restauratie grotendeels voltooid van het schuithuis aan de Vecht te Maarssen. Een stenen botenhuis komt men zelden tegen, en van dit gebouwtje dat waarschijnlijk uit de tweede helft van de achttiende eeuw dateert is de geschiedenis niet geheel duidelijk. Tot 1812 stond het schuithuis tussen de buitenplaatsen Elzenburg en Somersbergen; in dat jaar werden beide huizen gesloopt en kwam het gebouw, dat mogelijk in eerste instantie bij Elzenburg hoorde, bij Doornburgh terecht. In dit leesbaar overzicht van het schuithuis en zijn restauratie wordt terecht hulde gebracht aan eigenaar H.J. van Hal, door wiens inspanning dit kleine monument aan de Vecht werd gered.

Nijenrode, door E.B.J. Postma; uitgave in de reeks 'Gidsen van Nederlandse Kastelen', Nederlandse Kastelentichting in samenwerking met A.N.W.B. 1975.

In Nifterlake behoeft deze auteur geen introductie. Ons lid Dr. Postma heeft met dit boekje een zeer leesbare geschiedschrijving van het Kasteel Nijenrode tot stand gebracht, die zijn eerder verschenen *Nijenrode in Prent* (Breukelen, 1972) aanvult en complementeert.

Monumenten voor een Leefbare Toekomst: Kijk op Maarssen, (1975), 5e jaargang, Nr. 2, 1-25.

Dit fraai contactblad van de Gemeente Maarssen wijdt een heel nummer aan de Maarssense monumenten. Beschreven en geïllustreerd worden onder meer het pas gerestaureerd schuithuis bij de Timmermanslaan dat oorspronkelijk bij het buitenhuis Elzenburg hoorde, en de vele restauraties aan de Lange-, Korte- Heren- en Schippersgrachten. Als bijlage drukt men een afbeelding van alle grachtenwanden en van een drietal buitenplaatsen af.

Airs et Romances avec Accompagnement de clavecin. Paroles et musique de Mme de Charrière. Parijs. ongedateerd.

Het moge wel zo zijn dat bladmuziek niet als literatuur meetelt, het feit dat enkele door Belle van Zuylen gecomponeerde liederen aan de vergetelheid zijn onttrokken mag in deze rubriek niet onvermeld blijven. Op 14 januari 1796 vertolkte Erna Spoorenberg tijdens een bijeenkomst van de Kunstkring Vechtstreek op Kasteel Nijenrode een viertal liederen van de Zuylen schrijfster.

'Als jong meisje te Zuylen' aldus Titia Geest in haar biografie, 'hield Belle ervan om voor haar clavecimbel te zitten en te fantaseren' maar pas toen zij zich te Parijs vestigde werd zij opeens van het componeren bezeten. 'Elke dag' schreef Belle aan haar broer Willem 'maak ik een menuet, een allegro of een andante', maar haar ambities als componiste kende na enige tijd geen grenzen. Ze schreef muziek voor de Phenische Vrouwen van Euripides, componeerde viooltrio's en bracht het zelfs tot een opera, 'Les femmes', die zij zonder succes aan de Parijse Opera heeft aangeboden. De activiteiten van Belle van Zuylen als componiste duurden overigens slechts vijf jaar, van 1787 tot 1792. Van grote begaaftheid was geen sprake, maar met hulp van een jonge Duitse musicus en later van de Italiaan Zingarelli (wiens bijdrage tot haar composities zij steeds weer trachtte te kleineren) bracht zij het tot een niveau dat — ook in een tijd toen elke beschaafde jongedame iets van de compositie behoorde te weten — boven het gemiddelde uitstak.

Wie op 14 januari op Nijenrode aanwezig was heeft vier liederen uit bovengenoemde Parijse uitgave kunnen horen, voorafgegaan door een inleiding van de hand van Marius Flothuis. Het bleken vier aardige, weinig pretentieuze deuntjes te zijn, met een elegante franse tekst:

'L'amour est un enfant trompeur
me dit toujours ma mère,
malgré son air plein de douleur,
c'est pis qu'une vipère . . .'

De vergelijking met het werk van Mozart en Moussorgski na de pauze konden zij niet doorstaan; maar dat hadden wij eigenlijk ook niet mogen verwachten.

Buitenplaats Maarsse; Maandblad Heemschut, 1976 (Nr. 4), 72.

'Sic transit gloria mundi' luidde het opschrift boven een artikel van de hand van J.D. Bastert in het Jaarboekje 'Niftarlake' voor 1934. Op 15 maart van dat jaar was de Buitenplaats 'Cromwijck' door brand geteisterd, en in een korte historische beschouwing nam Bastert, in wiens familie het huis was geweest van 1757 tot 1904, afscheid van zijn ouderlijke woning.

In feite was Cromwijck toen allang geen woning meer; de bijgebouwen waarin vanouds een steenfabriek gevestigd was geweest waren in gebruik genomen voor de fabricage van kapok en parfumerie — een brandbaar mengsel van goederen die ongetwijfeld verantwoordelijk waren voor het droevige lot dat het huis in 1934 overkwam.

Weliswaar werd Cromwijck na de brand ten dele hersteld, maar het dak werd niet meer opgebouwd, en ook na die tijd behield het huis zijn industriële bestemming. De laatste tijd is de 'Fam'-stofzuigerfabriek op Cromwijck gevestigd; het huis zelf is als kantoor in gebruik, de bijgebouwen als fabriek. Van de eens zo fraaie entourage is weinig overgebleven; ook de poort, die de brand had overleefd, is inmiddels verdwenen om ruimte te maken voor een slagboom.

De Bond 'Heemschut' heeft zich het lot van de oude buitenplaats nu aangetrokken. Wij citeren letterlijk:

'... De Bond vindt, dat met alle middelen geprobeerd moet worden de zeer gedevalueerde buitenplaats weer een waardig karakter te geven — een karakter, dat overeenstemt met de hoofddoelstelling van het bestemmingsplan: behoud van het karakteristieke en, waar mogelijk, versterking daarvan. In hetzelfde bestemmingsplan is echter ook voorzien, dat de stofzuigerfabriek ter plaatse van 'Cromwijck' mag uitbreiden. Heemschut tot B en W van Maarsse: sta dit niet toe, maar probeer de fabriek aan een ander terrein te helpen, en dan bij voorkeur in het industriegebied langs de spoorlijn. 'Cromwijck' zou dan de bestemming van 'buitenplaats' kunnen krijgen, met de mogelijkheid er iets passends van te maken. Een tweede, doch minder aantrekkelijke mogelijkheid zou zijn het bewuste terrein te verdelen: achter de fabrieken en voor Huize Cromwijck. Kortom, het is in de ogen van Heemschut de moeite waard om in dit geval te trachten te komen tot een verrijking van het karakter en de sfeer van het Vechtgebied...'

Elke kenner van de Vecht bij Maarsse zal de Bond Heemschut willen gelukwensen met dit initiatief; in de rij buitenplaatsen die in onze tijd weer tot bloei zijn gekomen mag Cromwijck niet ontbreken.

Van den Bogard, door P.H. Bogaard: overdruk uit Jaarboek Oud-Utrecht 1975.

Deze studie van de genealogie van een tak van het Nederrijnse geslacht Von dem Bongart is ook voor Niftarlake relevant, want Bernard van den Bongard, hofmeester van Floris van Egmond, trouwde omstreeks 1523 met Elisabeth Turck die zestien jaar later met het Kasteel Nijenrode werd beleend. Het geslacht van den Bongard heeft Nijenrode nog tot 1664 bewoond.

Lichtende Voorbeelden: Maandblad Heemschut, (1975) Nr. 2, 21-25.

Het Nationaal Comité M '75, opgericht in verband met het uitroepen van 1975 tot Monumentenjaar, heeft elf model-gemeenten tot 'lichtend voorbeeld' op het terrein van de monumentenzorg verklaard. Eén daarvan was Loenen aan de Vecht. In zijn kwaliteit van erevoorzitter van het Comité sprake Z.K.H. Prins Claus de beoordeling van het Comité uit: 'Geen enkele gemeente, die een belangrijke erfenis te beheren heeft op het gebied van oude bouwkunst, heeft het daar altijd gemakkelijk mee. De problematiek is immers veelzijdig, zoals ook blijkt in het geval van Loenen aan de Vecht. De verkeerskwesties en die van de huisvesting (inclusief het sociale aspect daarvan) worden hier verzwaard door de omstandigheid van de geringe 'speelruimte', die het grondgebied van een historisch rivierdorp met een reeks van belangrijke buitenplaatsen, biedt. Dit alles draagt er geenszins toe bij de taak te verlichten van de gemeente Loenen, die zich tot taak heeft gesteld het historische karakter van de plaats te respecteren. Het door haar gevoerd beleid heeft duidelijk aangetoond van hoe grote betekenis

